

VAL ELLER ARV?

Ett antal socialdemokrater har i en uppmärksammat motion till årets riksdag krävt att frågan om införande av republik skall utredas. Att motionärernas initiativ varit i säck innan det kom i påse framgår av att motionen godkänkts av partiets förtroenderåd. Att regeringen verkligen avser att efterhand aktualisera republikfrågan har också kunnat skönjas i direktiven till författningsutredningen. Även om de socialdemokratiska ledamöterna i konstitutionsutskottet — förmodligen efter sedvanlig statsrådskontakt — presterade en oklar och undfallande skrivning och även om direktiven i fråga endast indirekt gav uttryck för tanken på möjligheten att övergå till republikansk författning, är avsikten tydlig. Republikanerna kommenderas till fronten!

Vad i all världen kan nu motivet vara till en politik, som i förstone måste te sig högst riskabel för socialdemokraternas utsikter att hävda sig i de närmaste valen? Monarkien är ju så populär att ett försök från regeringens sida att driva republikkravet i en valrörelse skulle kunna innebära ett politiskt självmord!

Nu lär man väl få förmoda att hr Erlander näppeligen är intresserad

av att försvåra den på så många områden hårt trängda socialdemokratiens valpolitiska ställning. En annan och betydligt mer plausibel tolkning av hans politik ger sig av sig självt om man begrundar regeringens tidigare handlingssätt i författningsfrågan. I detta kan man klart urskilja en röd tråd — nämligen en strävan att bevara de förmåner ifråga om mandattilldelning, som socialdemokraterna fått genom sin ställning som det största partiet. Demokratiska spelregler i all ära, menar hr Erlander, men inte skall väl socialdemokraterna uppge de fördelar de har av ett ur deras synpunkt förträffligt fungerande valsysteem. I varje fall inte utan hederlig vedergällning.

Å andra sidan torde författningsfrågan ha kommit i ett nytt läge för hr Erlander sedan mångahanda onda tecken givit honom anledning fundera över läget efter 1966 och 1968 års val. Tänk om det skulle bli "en katastrof" även i Sverige! Den första kammare, som nu är det socialdemokratiska skyddsnätet, skulle i så fall kunna fungera som bastion för en borgerlig regering. Inför sådana framtidsutsikter torde det te sig önskvärt för socialdemo-

kraterna att bredda sin förhandlingsposition i författningsfrågan — bereda sig på den eventuella nödvändigheten att göra en kompromiss över hela fältet. Då är givetvis republikkravet ett av de många kort, som hr Erlander gärna ser att han har i handen (eller i rockärmen). Någon politisk valuta skall det väl kunna avkasta i en uppgörelse.

Oppositionen har givetvis ingen anledning att stillatigande finna sig i en dylik taktik från socialdemokraternas sida. Regeringen har varslat om strid i republikfrågan i den troliga avsikten att förskaffa sig taktiska fördelar i författningsfrågan. Att i oro för republikkravets eventuella styrka passivt avvakta hr Erlanders nästa utspel vore både fegt och enfaldigt. Tvärtom — socialdemokraterna bör ställas mot väggen i årets valrörelse: vill de ha republik eller inte? Då kanske vi också kan få en debatt där det blir klagjort att statsministern misstog sig när han för någon tid sedan ställde sin retoriska fråga i TV: ”Jag antar att ingen av herrarna åtar sig att försvara monarkien med förnufts-skäl?”

Det är visst inte nödvändigt att återfalla på metafysik eller okritisk traditionalism för att försvara den konstitutionella monarki, som utbildats i Sverige. Man kan helt enkelt ställa problemet så: behöver vi en statschef, som står vid sidan av partierna och som därför kan antagas handlägga regeringskriser på

ett opartiskt sätt? Besvaras frågan nekande är det svårt att se hur ett parlamentariskt system skall kunna fungera tillfredsställande. Är statschefen eller eventuellt en vid regeringskriser inträdande talman bunden till ett parti kommer hans parti att utöva press på honom att utnyttja uppkommande situationer till det egna partiets fördel. Med den makt, som ett parti i våra dagar har över sina förtroendemän, lär dylik press kunna göras mycket effektiv. Eller omvänt, skulle inte ett härskande parti försäkra sig om ett övertag vid en eventuell regeringskris genom att utse en trogen partiman till statschef? Det krävs inga djupare analyser av det nutida partilivets villkor för att man skall våga hävda att varje parti, som hade en möjlighet härtill, icke skulle försumma att försäkra sig om den nyckelposition, som statschefsposten skulle komma att utgöra. Ett exempel kan måhända illustrera det sagda: tror någon att ett borgerligt parti överhuvudtaget tillkallats som eventuellt regeringsparti år 1957 om vi haft en socialdemokrat som statschef? Antag då att den ovan ställda frågan om behovet av en opartisk statschef besvarades jakande. Nästa fråga blir, hur skall vederbörande utses. Genom val? I så fall blir han — så som ovan påvisats — med all sannolikhet en partiman och därmed partisk. Man kan förvisso tänka sig allehanda invecklade konstruktioner för att minska partiinflytandet över en

vald statschef. Men de har alla den svagheten att ett härskande parti, som vill utnyttja sin makt, alltid kan tränga igenom aldrig så många spärrar. I sista hand blir dock en röstmajoritet avgörande på varje nivå.

Vi tycks alltså stå inför en paradox, nämligen att i den moderna demokratien är *arv* att föredraga framför *val*, om man vill ha så säkra garantier som möjligt för en opartisk statschef. Att införa en ärfelig presidentur skulle givetvis vara rent löjligt — om man inte är så bunden i en ohistorisk och anti-traditionalistisk attityd att man till varje pris vill få bort den monarkiska symboliken.

Resonemanget leder fram till att monarkien i Sverige bör bevaras så som den nu utbildats i statsrättslig praxis därför att den har en nödvändig funktion i ett parlamentariskt system. Man kan helt enkelt betrakta monarkien som ett system, som bygger på ett avtal mellan folket i en demokrati och en viss dynasti. Denna dynasti åtager sig att utbilda statschefer, som står vid sidan av partiinflytandena och som skolats såväl för sina begränsade men högviktiga uppgifter i statslivet som för sina ingalunda ovik-

tiga representativa uppgifter. Så länge en dynasti fyller denna sin uppgift på ett tillfredsställande sätt finns det alls ingen anledning att ändra statsskicket.

Och ingen vill väl påstå annat än att dynastien Bernadotte på ett utomordentligt sätt förvaltat sitt ansvar alltsedan en fransk marskalk en gång i tiden kallades till detta för honom så främmande land. Med undantag för Karl XV, som sanningen att säga inte gjorde mycken nytta, men vars färgrika beskedlighet heller inte tillfogade någon skada, har denna dynasti tillfört Sverige ett antal synnerligen dugliga statschefer. Alla borde egentligen kunna vara överens om att särskilt deras plikttrogna strävanden att efter givna gåvor och tidens förutsättningar göra sitt bästa är värda både respekt och tacksamhet.

Varför då republik?

Ja, vill man avskaffa parlamentarismen, vill man införa en maktägande presidentur av t. ex. amerikansk eller fransk typ, så ställer sig problemet och argumenten annorlunda. Men det har hittills icke föreslagits av socialdemokraterna. Även på den punkten bör de anmodas att ge besked.